

ПОЛОЖАЈ СРБА У РУМУНИЈИ И РУМУНСКЕ НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ У СРБИЈИ**

Сажетак: Поштовање људских и мањинских права и регулисање положаја националних мањина представља обавезу Србије у циљу успешне интеграције припадника свих мањина у друштво, бољих интеретничких релација, унапређења односа међу државама, политичке стабилности, економског развоја и просперитета замље. Добри односи са суседним државама чланицама Европске уније, а посебно са онима чији припадници као националне мањине живе у Србији, услов су за напредак процеса евроинтеграција и приступање Србије Европској унији. У раду се анализира етнодемографски развој румунске мањине у Србији и српске мањине у Румунији, билатерални споразум између те две државе у области мањинског питања и међународне регионалне сарадње. Србија се залаже за заштиту румунске мањине на својој територији, остваривање њихових мањинских права кроз активну државну политику која подразумева пуну интеграцију у друштво уз очување етнонационалног идентитета. Истовремено, Србија је заинтересована да српска мањина у Румунији ужива људска и мањинска права која су гарантована међународним конвенцијама, националним законима и билатералним споразумом, за унапређење њиховог положаја, као и за очување језичког, верског и културног идентитета.

Кључне речи: националне мањине, права, положај, билатерални споразум, демографски развој, национални идентитет, евроинтеграциони процеси, Србија, Румунија

Уводна разматрања

За Србију као етнички хетерогену државу са релевантним бројем и уделом националних мањина, посебно је значајна билатерална и регионална сарадња, имајући у виду њене државне и националне интересе, али и захтеве Европске уније. У том смислу, Србија и Румунија имају традиционално добре и стабилне билатералне односе у оквиру којих заштита националних мањина, поштовање мањинских права и очување њиховог етнокултурног идентитета

* nadaraduski@gmail.com

** Рад је реализован у оквиру пројекта (број 179009) који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

заузима посебно место. Билатерални споразум који су потписале Србија и Румунија (2002) од изузетног је значаја за положај мањина, већинско-мањинске односе, као и за спољну политику Србије и позитиван исход процеса евроинтеграција.

У складу са одлуком Савета Европе донетом у Копенхагену 1993. године, земље бившег Источног блока могу постати чланице Европске уније само уз испуњење одређених економских, правних и политичких услова при чему у корпус политичких критеријума спадају три кључна: владавина права, демократске институције и заштита права националних мањина.¹ Такође, према обавезама из поглавља 23, мањинско питање је важан аспект међународних билатералних споразума у циљу остваривања права националних мањина. Сва отворена мањинска питања која се не могу решити у билатералним односима уграђују се у Заједничке позиције ЕУ за отварање поглавља 23 и морају се решити током преговора о приступању Европској унији. Србија је прва земља кандидат за чланство у ЕУ која је била у обавези да достави посебан акциони план за остварења права националних мањина. Уједно, законодавство Србије мора бити усаглашено са Повешом о основним правима Европске уније која континуирано прати имплементацију закона и прописа у пракси, од чега између осталог, зависи и брзина приступа Србије Европској унији (Форум за етничке односе, 2014).

У Србији су у претходном периоду предузете значајне активности на плану прихватања међународних стандарда и сарадња са ОЕБС-ом и Саветом Европе. У том смислу 2001. године ратификована је Оквирна конвенција за заштиту националних мањина Савета Европе (Framework Convention for the Protection of National Minorities, 1995) као први правно обавезујући међународни документ у овој области.² Најважније начело у погледу етнокултурних особености је унапређење елемената мањинског идентитета (језик, вера, традиција, итд.), али остављајући државама широка дискрециона права, с обзиром на специфичне околности у свакој од њих. Сви принципи наведени у поменутој конвенцији могу се примењивати кроз националну регулативу, као и преко билатералних и мултилатералних државних споразума.

Европска повеља о регионалним и мањинским језицима (European Charter for Regional or Minority Languages, 1992) је други важан документ Савета Европе који је Србија ратификовала 2005. године (Закон о ратификацији Европске повеље о регионалним или мањинским језицима, 2005), а која нема за циљ заштиту мањина, већ првенствено заштиту језика и унапређење лингвистичке разноликости, као и заштиту традиције и културног наслеђа Европе.³

¹ Мада се од држава кандидата захтева поштовање мањинских права, истовремено Европска унија није дефинисала сопствене стандарде заштите права мањина нити поштовање тих права надзире у државама чланицама Европске уније.

² Термин „оквирна” указује да преузети принципи нису директно применљиви, јер је државама остављено да их законски (не)усвоје имајући у виду интересе мањина, али и националне и државне интересе.

³ У првом делу Повеље експлицитно се наводи да су „регионални или мањински језици“ традиционално у употреби на одређеној територији једне државе од стране њених држављана који чине бројчано мању групу од остатка становништва и који су различити од званичног језика те државе што не укључује дијалекте званичног језика (Београдски центар за људска права, 2000: 219).

Основни принципи наведени у Повељи односе се на лакшу употребу тих језика у јавној сфери, управној власти, образовању и информисању, културним делатностима и друго. Државама је остављено да саме изаберу одредбе које ће имплементирати на основу објективних мерила, специфичних околности и финансијских могућности, као и да саме одлуче за које конкретно језике ће утврдити мере заштите.

Србија је поред поменутих најважнијих међународних докумената, потписала и билатералне уговоре са Румунијом, Мађарском, Северном Македонијом и Хрватском, а донети си и бројни закони релевантни за заштиту мањинских права у Србији. То има посебан значај за припаднике тзв. нових мањина који су распадом СФРЈ од конститутивног народа постали национална мањина. Нажалост, треба истаћи да билатерални договори немају обавезујући карактер, већ се донети закључци само прослеђују владама ради информисања, мешовите билатералне комисије се не састају редовно, а проблем је и што не постоје одговарајући административни капацитети који би пратили рад комисије. Зато се намеће потреба регионалне стандардизације и хармонизације мањинског законодавства у циљу унапређења свеукупног положаја мањина у региону.

Регулисање положаја и реализација права мањина кључне су области домаћег законодавства, ратификованих међународних докумената као и питања у међудржавној сарадњи и билатералним договорима. Национално законодавство Србије достиже висок ниво заштите националних мањина што је од значаја на путу европских интеграција. Нормативни оквир мањинске заштите чини пре свега Устав Републике Србије (2006) који гарантује заштиту права припадника националних мањина, равноправност и очување њиховог етнокултурног идентитета (<http://www.parlament.gov.rs>). Од велике важности је и први мањински закон донет у Србији 2002. године, а то је Закон о заштити права и слобода националних мањина (Закон о заштити права и слобода националних мањина, 2002). Значајни су и Закон о националним саветима националних мањина (Закон о националним саветима националних мањина, 2009), Закон о службеној употреби језика и писма (Закон о службеној употреби језика и писма, 2010) као и бројни други којима се Србија обавезала на унапређење мањинског идентитета и постизања равноправности између националних мањина и већинске популације.

Државна интегративна мањинска политика Србије има за циљ укључење свих мањина у друштво уз очување њиховог етнонационалног идентитета, као и боље односе са суседним државама, што све доприноси политичкој стабилности у земљи и региону.

Етнодемографске особености румунске и српске националне мањине

У оквиру актуелних глобализацијских и интеграционих процеса, припадници националних мањина се боре за очување свог националног идентитета, побољшање положаја и остварење мањинских права, као и против мање или

више изражених трендова асимилације. Интеграција мањина важан је услов за побољшање њиховог социо-економског и политичког положаја, али друштвена интеграција не значи асимилацију, већ подразумева очување националних, верских, језичких и културних особености. Припадници румунске, односно српске националне мањине претежно живе у пограничним подручјима, имају сличне трендове у демографском развоју и социоекономским структурама становништва, различите језике и исту верску припадност. Треба истаћи да бројност и територијална дистрибуција мањина представља демографске индикаторе који су често кључни за реализацију основних мањинских права.

Румунска национална мањина у Србији

Порекло румунске националне мањине на територији Србије датира са почетка 18. века. Миграциона кретања у том периоду нису у великој мери захватила Румуне мада је било исељавања, најчешће у Америку. Први светски рат проузроковао је страдање младог и средовечног становништва, што се одразило на старосно-полну структуру и репродукцију, а после рата стварање нове државе доводи и до значајних друштвених и социокултурних промена. У демографском смислу започињу трендови који су се задржали и касније, као што су опадање наталитета и споро природно обнављање становништва. Ово је време и интензивних миграторних кретања јер се знатан део Румуна одлучује за пресељење у матичну државу (Кицошев, 1991:75-84). После Другог светског рата стопа наталитета нагло расте и свој максимум достиже 1950-их година (тзв. „baby boom“ период), да би након тога почела да опада, а истовремено стопа морталитета да расте што је имало за последицу низак, а касније негативан природни прираштај који је присутан и данас. С друге стране, миграције, различитих врста, обима и интензитета, постају све значајнији фактор популационог развоја и у знатној мери мењају етничку слику Србије.

Модерна Србија је вишенационална и мултикултурална држава у којој живе бројне националне мањине које се разликују по популационом и историјском развоју, бројности и регионалној дистрибуцији, политичкој организованости, националној еманципацији, језику, религији, традицији и другим етнокултурним карактеристикама.⁴

Припадници румунске националне мањине по попису 2011. године броје 29,3 хиљада (0,4% укупног становништва), што је у односу на претходни попис (2002) смањење (за 5,3 хиљада), а разлоге треба тражити у неповољним трендовима природног кретања становништва (негативни природни прираштај), као и због исељавања. Са аспекта просторног размештаја, румунску мањину одликује висока концентрисаност у региону Војводине где живи 25,4 хиљада, што чини 87% од укупног броја Румуна са подручја Србије. Најброј-

⁴ Последњи попис из 2011. године показује да у Републици Србији (без КиМ), од укупно 7,2 милиона становника, Срби као већински народ броје 6,0 милиона или 83,3%, бројчано најрелевантније националне мањине су: Мађари (253,9 хиљада или 3,5%), Роми (147,6 хиљада или 2,1%) и Бошњаци (145,3 хиљада или 2,0%), док сви остали партиципирају појединачно са испод 1% (Хрвати, Словаци, Црногорци, Власи, Румуни, Македонци и други) (Републички завод за статистику, 2012).

нији су у општини Вршац (5420 или 10,4%) и Алибунар (4870 или 25%, тј. сваки четврти становник припадник је румунске националне мањине) и на територији града Панчева (3173). Значајније процентуалне уделе бележе још у Житишту (8,4%), Пландишту (6,9%), Ковачици (6,1%) и Белој Цркви (4,9%). У оквиру етнички хетерогене Војводине, румунски живаљ концентрисан је претежно у јужном делу Баната где се налазе и изразито компактна насеља (преко 90% Румуни). Румунска мањина настањена је, поред Војводине, и у региону Јужне и Источне Србије (2073), затим у Београдском региону (1282) и Региону Шумадије и Западне Србије (567), али у знатно мањем броју (Радушки, 2013: 11-28).

У погледу демографског развоја, румунска мањина дели судбину већинског народа, а то су низак наталитет, висок морталитет због старе старосне структуре и последично негативни природни прираштај који удружен са негативним стопама миграционог салда има за резултат депопулацију. Изражен је интензиван процес демографског старења што показују и статистичко-пописни подаци. Припаднике румунске мањине одликује висока просечна старост становништва која износи 44,6 година (42,2 године је републички просек), удео лица преко 65 година (20%) двоструко је већи од удела лица млађих од 15 година (11%) што указује на дубоку демографску старост. Дакле, главни проблем је у сфери биолошких фактора (природни прираштај и старосно-полна структура), док социо-економски фактори, уз мања или већа одступања, делују исто као и код укупне популације, због чега само озбиљније решавање проблема недовољне репродукције може обезбедити даљи просперитет румунске националне мањине у Србији.

Када је реч о основним демографским структурама становништва, у образовној структури доминирају лица са завршеном основном школом (32%) и са средњошколским образовањем (30%). Удео факултетски образованих је 7,5%, док је удео неписмених лица (3,2%) нешто изнад републичког просека (2,0%). Образовна структура заједно са старосном у великој мери одређује и економски потенцијал румунске мањине. Економски активно становништво чини 35,5%, док готово две трећине је економски неактивно, од чега око једне петине чине пензионери, а преко једне трећине (35%) издржавана лица (домаћице, деца, ђаци, и др.). Иако су економске структуре претрпеле битне промене у протеклом периоду, Румуни су и данас јако везани за аграрну делатност, што код њих већ представља традицију. Међу националним заједницама у Србији највећи удео домаћинстава са приходима од пољопривреде управо је присутан код припадника румунске мањине (9%), што је чак преко три пута више од републичког просека (2,7%) (Ђурић, Танасковић, Вукмировић, Лађевић, 2014).

Очување, унапређење и службена употреба матерњег језика и писма, као најважније компоненте националног идентитета, од круцијалног су значаја за сваки народ. По попису 2011. године, 29,0 хиљада припадника румунске мањине се декларисало за свој матерњи језик што указује на високу коинциденцију националне припадности и матерњег језика, односно релативно низак степен алтерофоније (око 10% се декларисало за неки други језик, најчешће српски).

Велику улогу у очувању румунског језика имала је Румунска православна црква (која је све до 1864. била под јурисдикцијом Карловачке митрополије), као и Југословенско-румунска конвенција (1935) на основу које је омогућен долазак великог броја учитеља и наставника из Румуније, што је оставило трага у култури и положају румунског становништва у Банату (Малуцков, 1998:148). Данас је на основу Закона о службеној употреби језика и писама националних мањина, румунски језик у службеној употреби у десет општина Србије, а положај румунске мањине регулисан је и другим позитивним прописима о заштити права и слобода припадника националних мањина у Србији. Поред језика, важна детерминанта етнонационалног идентитета је и религија. Припадници румунске мањине се у попису изјашњавају већином као православци (84%), затим као католици (7,7%), протестанти (2,1%), док један број није желео да се верски декларише или се изјашњавају као атеисти.

Српска национална мањина у Румунији

Миграције су феномен на који утичу бројни и комплексни фактори међусобно повезани и условљени. Без обзира да ли је реч о масовним и бурним миграцијама становништва изазваним ратним сукобима, или спорим и дуготрајним проузрокованим економским и психолошким чиниоцима, миграције су стални пратилац и судбина српског народа, од доласка на Балкан, па све до данас (Цвијић, 1966). Присуство Срба на територији данашње Румуније траје вековима, а први писани извори који потичу још из 13. и 14. века односе се на Србе из Арада и околине Темишвара и могу се наћи у многим историјским документима и књигама (Лукин, 1996:16).

Срби су већ у 14. веку после Косовске битке се повлачили у збеговима у Ердељ, Банат, Влашку и Молдавију, а највећи талас пресељавања десио се у Великој сеоби Срба под вођством Арсенија III Чарнојевића (1690) и касније под вођством патријарха Арсенија IV Јовановића (1737) његовог наследника на Пећком престолу. То је у значајној мери променило етничку слику имиграционих подручја, па су крајем 18. века у националној структури, после Румуна, највише заступљени Срби, о чему сведоче и бројни манастири саграђени од 17. до 19. века у којима се налазе вредна дела српске културне и верске баштине (Бугарски, 1998: 165). По завршетку Првог светског рата тај део Баната припада Румунији, Срби остају ван своје матичне државе и мада суочени са промењеним друштвеним и животним околностима, поседују све етнокултурне карактеристике које га разликују од већинске и других етничких заједница, и јаку жељу да очувају свој национални идентитет,

У периоду после Првог светског рата, Срби су претежно живели у сеоским срединама, мало их је било у градовима (Темишвар и Арад), па су у великој мери успели да одрже своју традицију, обичаје, језик и религију. После 1950-их година са индустријализацијом и урбанизацијом земље, као и интензивним миграцијама село-град дошло је до слабљења српске заједнице. Званични подаци бележе континуирано опадање припадника српске мањине у Румунији. По попису 1924. године било их је 44,1 хиљада (0,3%), 1938. године,

43,9 хиљада (0,3%), а по попису 1992.године 29,1 хиљада (1,1%). У истој пописној години регистровано и 2,8 хиљада Карашеваца (Срби католици). О пореклу Карашеваца нема поузданих писаних документа, а највероватније је да су потомци Словена који су насељавајући Балканско полуострво стигли и у те крајеве. Исповедају католичку веру, а карактерише их архаични говор, специфична ношња и обичаји. До почетка 20.века нису се национално изјашњавали. Њихов говор несумњиво припада српскохрватском језику, штокавском дијалекту источне варијанте (тј. екавског изговора), а лингвисти се данас једино споре да ли припада косовско-ресавском или тимочко-лужичком дијалекту (Радан, 1996: 25-29).

У последњем међупописном периоду (2002-2011) Срби у Румунији бележе смањење бројности са 22,6 хиљада на 18,5 хиљада (0,1%).⁵ Узроци су ниска и опадајућа стопа наталитета, негативни природни прираштај, стара старосна структура, иселавање у иностранство, мешовити бракови, као и другачији приступ националном идентитету, односно декларисање за неку другу националност (Румуни, Немци и др.). После 1989.године, легализација прекида трудноће, либерализација планирања породице и прихватање ниских репродуктивних норми утицали су на већи пад наталитета, па стопа укупног фертилитета (1,8) не омогућава ни просто обнављање становништва, што све угрожава биолошку репродукцију и физички опстанак Срба на тим просторима.

Просторни размештај припадника српске мањине показује да они живе на целој територији Румуније, али највише у Банату, дуж границе са Србијом, и то у четири жупаније: Тимиш (око 13 хиљада или 58% од укупног броја Срба), Караш-Северин (6,1 хиљада или 26%), Арад (1,2 хиљада или 5,4%) и Мехединц (1,1 хиљада или 5,2%). У две општине имају апсолутну, а у једној релативну већину, највећи број, готово једна трећина, живи у Темишвару.

Социодемографске структуре, формиране под деловањем основних компоненти природног и механичког кретања становништва, указују на статус и одлике српске мањине, али и будуће перспективе. Највише забрињавају подаци који се односе на старосну структуру. Удео лица преко 60 година (30,8%) по попису 2002. године, готово је три пута већи је од удела младих, односно лица до 15 година старости (10,8%). То јасно указује на изразито стару старосну структуру и интензиван процес демографског старења са бројним негативним импликацијама. Образовна структура је, за разлику од старосне, квалитетна што је имало утицаја на положај српске етничке заједнице и очување српског националног идентитета. Само 1,5% су неписмена лица, преко 75% има завршено најмање 10 разреда школе (нижа гимназија), док се у погледу факултетски образованих (8,7%) налазе чак на трећем месту (после Јевреја и Мађара). У економској структури, око 40% чине активна лица (од чега је 94% запослено и 6% незапослено), а у оквиру категорије неактивних лица, 21% су ученици, 57% пензионери, 9% домаћице и остали. Емпиријска истраживања

⁵ По попису 2011.године, Румунија има 22 милиона становника, од чега су 89% Румуни, 9% Мађари, затим следе Роми, Немци, Руси, и други. Срби заузимају осмо место (18,5 хиљада 0,1%) у етничкој структури Румуније.

религијске припадности показују да се Срби декларишу као православци (95%), мали је проценат (1,2%) римокатоличке вере, као и атеиста, агностика и недеklarисаних. Што се тиче матерњег језика већина припадника српске националне мањине се изјаснило за српски (88,4%), а око 10% за румунски језик што донекле указује на асимилацију и то најчешће преко мешовитих бракова (Степанов, 2006: 9-31). Српски језик је у службеној употреби тамо где учешће Срба прелази 20% (Темишвар, Караш-Северин округ), као и у три локална савета (Темишвар, Караш-Северин и Мехединити), а у неким општинама су у употреби српски и румунски језик.

Положај Срба у Румунији, временски посматрано, стално се више или мање мењао. За време владавине Чаушескуа затварају се српске школе, укидају културно-уметничка удружења, нестају српске задужбине, да би се после револуционарних догађаја у Румунији (1989) створили повољнији услови, па се Срби организују у циљу побољшања свог положаја и очувања културног и националног идентитета. Основан је Демократски савез Срба у Румунији (1992) који настоји да дефинише и сачува идентитетске елементе, као што су језик, вера, култура, традиција, порекло. "Српство на територији данашње Румуније истрајава и траје, и то не по својој бројности, него по квалитету, јер по школованости, довитљивости и по много чему стоји изнад матичне средине и изнад већинске средине у којој опстојава. Траје кроз свој језик, образовање, цркве, религију, обичаје, топономастику - места са називом: *Sarbi* (Срби), *Sarbeni* (Србијани), *Sarbesti* (Српски), *Sarbova* (Србинова)" (Бугарски, 1998: 172).

Срби у Румунији имају званично признат статус националне мањине и сва права и обавезе која им по том основу припадају. Српска мањина се од 1994. године финансира из државног буџета, а од 1990. године има свог посланика у румунском парламенту. Припадници српске мањине су од 1993. године и чланови Савета владе Републике Румуније за националне мањине (Радушки, 2019:17). Србија као матична држава је заинтересована и залаже се да српска мањина у Румунији ужива сва права која су јој гарантована међународним конвенцијама, националним законима и билатералним споразумом, као и за заштиту српског националног идентитета.

Билатерални споразум Србије и Румуније у области мањинског питања

Србија и Румунија имају традиционално добру регионалну сарадњу и стабилне билатералне односе у оквиру којих је положај националних мањина, поштовање мањинских права и очување етнокултурног идентитета од изузетног значаја. Мада билатерални споразум о сарадњи у области заштите националних мањина нема обавезујући карактер, он представљају један од снажних међународних механизма, али чији капацитет још увек није довољно искоришћен.

Србија и Румунија нису никада ратовале, а дипломатске односе успоставили су још пре готово 140 година. Добре спољнополитичке релације настав-

љене су и после Другог светског рата све до доношења Резолуције Информби-роа (1948), да би после Стаљинове смрти (1953) поново нормализоване. Гео-политичке промене 1990-их година, економска и друштвена транзиција источноевропских земаља и улазак Румуније у Европску унију (2007) нису имали неповољних утицаја на међудржавне односе, ако изузмемо својевремене изјаве румунских званичника о питању влашке националне мањине, и с тим у вези уласком Србије у Европску унију.

Положај мањина представља важан аспект билатералне сарадње Србије и Румуније, а институционални оквир чине документа која су потписале ове две земље. У складу са међународним стандардима и заједничким ставом обе државе да је поштовање мањинских права од изузетног значаја, потписан је Уговор о односима пријатељства, добросуседства и сарадње СРЈ и Румуније (потписан 1996.године, а ратификован 2002.године). На основу овог Уговора проистекао је Споразум о сарадњи у области заштите националних мањина између Владе Савезне Републике Југославије и Владе Републике Румуније (потписан 2002.године, а ратификован 2004.године). Две државе су се обавезале да ће гарантовати и осигурати заштиту језичког, културног и верског идентитета лица под њиховом јурисдикцијом са заједничким етничким пореклом, језиком и традицијама са већинским становништвом друге стране уговорнице (Споразум између Владе Савезне Републике Југославије и Владе Републике Румуније о сарадњи у области заштите националних мањина, 2004).

Такође, показале су решеност да заштите мањине на својој територији и да поштују мањинска права у складу са међународним стандардима и најважнијим документима. Важно је нагласити да су у оквиру овог билатералног споразума обе стране исказале и намеру предузимања одређених мера у циљу равноправног учешћа мањина у економској сфери, као и одлуку да неће спроводити активности које могу променити етничку структуру подручја где су настањене мањине. Истакнута је обавеза држава потписница Споразума да воде рачуна о социо-економском положају српске односно румунске националне мањине како би се отклонили узроци миграција припадника мањина. Експлицитно се наводи да српска односно румунска мањина имају право да у складу са националним законодавством учествују у одлучивању о свим питањима у области образовања, заштите културног и језичког идентитета, информисања, слободе вероисповести, и друго.

На основу овог Споразума, а у циљу остваривања мањинских права, формирана је Међувладина мешовита комисија за мањине која има за циљ реализацију донетих мера, праћење и спровођење препорука и закључака, као и израду различитих врста стручних анализа које су у вези са билатералним споразумом.⁶ До сада су одржане две седнице, прва, 2009. године у Букурешту и друга, 2011.године у Београду на којима су истакнуте позитивне оцене у вези развоја билатералних односа две државе захваљујући сталном и конструктив-

⁶ На округлом столу у Новом Саду (2016) констатовано је да се на почетак рада Међувладине мешовите комисије чекало готово шест година јер румунска делегација није консултовала представнике румунске мањине у Србији о проблемима са којима се срећу, за разлику од српске делегације која је узела у обзир мишљење српске мањине у Румунији.

ном политичком дијалогу, као и формирању националних савета националних мањина које је Србија увела у свој законодавни систем (Перковић, 2016: 38-39).⁷

Наглашен је значај права на изражавање и развој етничког, културног, језичког и верског идентитета, на очување културног наслеђа, право на образовање и информисање на свом матерњем језику. Један од важних закључака са обе седнице јесте неопходност доследније примене језика припадника националних мањина у јавној сфери,⁸ као и проблем недовољног броја квалификованог особља (наставника) за одржавање наставе на матерњем језику. С тим у вези, најављен је нови билатерални споразум између Србије и Румуније управо у области образовања којим би се регулисао увоз уџбеника из државе матичног народа, размена наставног кадра, нострификација диплома стечених у Србији односно Румунији и друго. Иначе, у Србији је право на образовање припадника мањина дефинисано са више закона, као што су Закон о заштити права и слобода националних мањина, Закон о националним саветима националних мањина, Закон о основама система образовања и васпитања и други, који детаљно регулишу ову област. Поред образовања, култура и информисање представљају, такође, важну област у којој се остварује право на културни идентитет припадника националних мањина, па је истакнута потреба за очувањем културног и верског наслеђа мањинских заједница.

Један од важних закључака анализе о спровођењу билатералног споразума Србије и Румуније јесте и да би Међувладина мешовита комисија за националне мањине требало да има чешће састанке (најмање једном годишње), да има сталан састав делегација, да се препоруке и закључци достављају директно Владама потписницима споразума, да се формира посебно тело за надзирање спровођења препорука, као и да се обавезно консултују припадници националних мањина чије интересе међувладине комисије заступају.

Нека спорна питања у билатералним односима

Иако је Румунија генерално задовољна положајем својих сународника у Србији, у билатералним односима отвара се и проблематизује питање влашке националне мањине у региону источне Србије. Наиме, према *Закону о подршци Румунима у иностранству* (2007), Румуни који живе у иностранству се дефинишу као лица која припадају некој културној, етнонационалној, верској или лингвистичкој заједници из Румуније без обзира који етноним користе тамо где се налазе (на пример, Власи, Румени, Молдавци, Армани, Дацорумуни, Куто-Власи, и други) (Petragu, Căuceu, 2016: 1,2).

Такође, према Уставу Румуније, румунску мањину у Србији чине особе „са заједничким етничким пореклом“, што би у складу с тим значило да Власи

⁷ Нацрти записника са треће седнице одржане 2016. године још увек нису усаглашени.

⁸ На пример, чланови румунске делегације међувладине државне мешовите комисије имали су примедбу да се права на службену употребу језика и писма не примењују доследно у Републици Србији, да се називи насељених места, установа, улица и др. не исписују на румунском језику где за то према закону постоји право.

у Србији нису посебна национална мањина. С друге стране, Устав Србије гарантује свим грађанима право на слободно (не)декларисање о својој националној припадности што се односи и на румунску и на влашку мањину. У Србији се по попису 2011. године, 35,3 хиљада лица декларисало као припадници влашке националне мањине који Србију, а не Румунију, сматрају својом матичном државом и који се самодефинишу као аутохтоно влашко становништво. У оквиру саме влашке заједнице постоји неслагање око језика у смислу да ли је влашки језик посебан језик који се битно разликује од румунског, па је неопходно урадити стандардизацију (чему се Румунија противи) или је влашки језик само облик румунског језика, оног који је коришћен пре језичке реформе у Румунији крајем 19. века. (Радушки, 2019:16) Влашки национални савет усвојио је одлуку о влашком језику као званичном, и увођењу влашког писма у ћириличној и латиничној верзији (Новаковић, Ђурђевић, 2015). Румунска делегација у саставу Међувладине мешовите комисије 2011. године изнела је став да су „за румунску страну неприхватљиви покушаји стандардизације тзв. влашког језика посебног у односу на румунски језик, а у погледу његовог коришћења у образовању и управи“ (Перковић, 2016:40). Решавајући отворено питање влашке мањине крајем 2015. године потписан је протокол о сарадњи Националног савета влашке националне мањине и Националног савета румунске националне мањине који предвиђа, одржавање састанака, дијалог, сарадњу и активности на заједничким пројектима.

Отворено и дискутабилно питање у билатералним односима две државе јесте и захтев румунске стране у вези верске службе на румунском језику, односно да се надлежност Румунске православне цркве прошири (поред слободе деловања на територији Војводине) и на регион источне Србије где живе припадници влашке националне мањине (што је учињено без договора са Српском православном црквом). У вези са слободом вероисповести покренуто је и питање положаја Румунске православне цркве, као и питање недовољног броја румунских свештеника и финансирање њиховог рада (када долазе из Румуније). Затим, непостојање пописа верских објеката Румунске православне цркве у Србији и културне баштине која припада тој цркви, као и питање реституције некадашњег власништва Румунске православне цркве и добијање дозвола за изградњу верских објеката у Србији. Решење треба тражити у дијалогу са Српском православном црквом, као и у неким изменама постојећег законодавства које регулише област верских заједница (Форум за етничке односе, 2017).

У области заштите мањинских права истакнута су и друга значајна питања, на пример политичко представљање националних мањина. Устав Србије не предвиђа непосредно представљање румунске мањине у Парламенту Србије, већ кроз механизам смањених цензуса за политичке партије националних мањина, док политичка пракса Румуније предвиђа непосредно представљање сваке мањине, али само у Парламенту. Дакле, остваривање ових и других мањинских права у разним сферама друштвеног живота круцијално је питање у области билатералне сарадње држава, односно реализације одредаба и закључака из билатералних договора о положају и заштити мањина.

Закључак

Стабилни спољнополитички односи и регионална сарадња нису могући без решавања мањинског питања које је од суштинског значаја за развој, мир и просперитет сваке државе. За остварење мањинских права потребна су адекватна законска решења и њихова ефикасна имплементација што омогућава успешно интегрисање припадника националних мањина у ширу друштвену заједницу, али уз очување њихових етничких, верских и културних особености.

Положај и реализација права националних мањина зависи и од дубљих друштвених промена, демократизације друштва, међудржавне сарадње регулисане билатералним споразумима, као и добрих већинско-мањинских односа. У томе велики значај и улогу, поред уставних закона и ратификованих међународних докумената, има и матична држава која пратећи остварење тих права и активно помажући припаднике свог народа, успоставља бољу сарадњу и чвршћу везу са њима.

За Србију, имајући у виду да је њен циљ улазак у Европску унију и придруживање међународним интеграционим процесима, заштита права и унапређење положаја румунске националне мањине, спровођење адекватних мера интеграционе мањинске политике, као и добри међусуседски односи од круцијалног су значаја. У исто време, брига о свом народу у Румунији представља право и обавезу Србије у циљу побољшања њиховог положаја и остваривања људских и мањинских права, као и очувања верског, културног и српског националног идентитета.

Литература:

1. Beogradski centar za ljudska prava. *Evropska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima, Instrumenti Saveta Evrope - ljudska prava*, Beograd, 2000.
2. Bugarски Stevan (1998). "Umetnost življenja uz ine-iskustva sa teritorije današnje Rumunije", u: Nikola Pantelić (urednik), *Etnički odnosi Srba sa drugim narodima i etničkim zajednicama*, Etnografski institut, SANU, Beograd, 157-175.
3. Đurić Vladimir, Tanasković Darko, Vukmirović Dragan, Lađević Petar (2014). *Etnokonfesionalni i jezički mozaik Srbije*, Republički zavod za statistiku, Beograd.
4. European Charter for Regional or Minority Languages, Council of Europe, *Treaty Series*, No.148, Strasbourg, 1992.
5. Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, Savezno ministarstvo nacionalnih i etničkih zajednica, *Službeni list SRJ*, br.11, 2002.
6. Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina, *Službeni glasnik RS*, br.72, 2009.
7. Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisama, *Službeni glasnik SRJ* br.45/91, 53/93, 67/93, 48/94, 101/05 i *Službeni glasnik RS* br. 30/10.
8. Zakon o ratifikaciji Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima, *Službeni list Srbije i Crne Gore*, Međunarodni ugovori, III (18), 2005.
9. Kicošev Saša (1991). *Geografske i demografske karakteristike rumunske narodnosti u AP Vojvodini*, Prirodno-matematički fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad.

10. Lukin Milenko (1996). "Srbi u Rumuniji", u: Vladimir Petrović (urednik), *Srpska nacionalna manjina u Rumuniji*, Institut srpskog naroda-Sremski Karlovci, Beograd, 16-22.
11. Maluckov Mirjana (1998). "Etnički odnosi Srba i Rumuna u Banatu", u: Nikola Pantelić (urednik), *Etnički odnosi Srba sa drugim narodima i etničkim zajednicama*, Etnografski institut, SANU, Beograd, 145-157.
12. Novaković Igor, Đurđević Nenad (2015). *Srpsko-rumunski odnosi i status vlaške nacionalne manjine u Srbiji-studija praktične politike*, ISAK fond, Beograd.
13. Perković Jelena (2016). „Analiza sprovođenja bilateralnog sporazuma o zaštiti nacionalnih manjina Srbija-Rumunija, u: Jelena Perković (urednik) *Analiza sprovođenja bilateralnih sporazuma o zaštiti prava nacionalnih manjina Srbije sa Hrvatskom, Mađarskom, Rumunijom i Makedonijom*, Centar za regionalizam, Novi Sad, 38-49.
14. Petraru, A., Cruceru E. (2016). „State Policy Regarding the Protection of National Minority. Romania-Serbia“, working paper submitted to the Raoud Table on: *Bilateral relation between Serbia and Romania: minority politics and EU integrations*; Forum for Ethnic Relations, Belgrade, pp. 1-13.
15. Republički zavod za statistiku. *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji - Nacionalna pripadnost, podaci po opštinama i gradovima*, Beograd, knjiga 1, 2012.
16. Radan Milja (1996). "O Karaševacima", u: Vladimir Petrović (urednik), *Srpska nacionalna manjina u Rumuniji*, Institut srpskog naroda-Sremski Karlovci, Beograd, 25-29.
17. Raduški Nada (2013). "Nacionalna pripadnost stanovništva Srbije po popisu 2011.godine", *Srpska politička misao*, Institut za političke studije, Beograd, br.1, 11-28.
18. Raduški Nada (2019). „Nacionalne manjine u bilateralnim sporazumima Srbije sa zemljama u regionu“, *Međunarodna politika*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, br.1174, 5-22.
19. Sporazum između Vlade Savezne Republike Jugoslavije i Vlade Republike Rumunije o saradnji u oblasti zaštite nacionalnih manjina, *Službeni list SCG*, Međunarodni ugovori br.14, 2004.
20. Stepanov Ljubomir (2006). "Statistički podaci o Srbima u Rumuniji" u: Dušan Popov (urednik), *Temišvarski zbornik*, Matica Srpska, Novi Sad, 9-31.
21. Forum za etničke odnose. *Manjinska politika i integracija u Srbiji*, FEO, Beograd, 2014.
22. Forum za etničke odnose. *Nacionalne manjine u odnosima Srbije sa susedima*, FEO, Beograd, 2017.
23. Framework Convention for the Protection of National Minorities. Council of Europe, *Treaty Series*, No.157. Strazbourg, 1995.
24. Cvijić Jovan (1996). *Balkansko poluostrvo i južnoslovenske zemlje*, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd.
25. <http://www.parlament.gov.rs>, Ustav Republike Srbije, 12.1.2018.

STATUS OF SERBS IN ROMANIA AND ROMANIAN NATIONAL MINORITIES IN SERBIA

Summary: Serbia and Romania have traditionally good regional cooperation and stable bilateral relations and in that context the protection of national minorities, respect for minority rights and the preservation of ethno-cultural identity takes a special place. Bilateral agreement signed by Serbia and Romania is of great importance for the position of minorities, interethnic relations, as well as for foreign policy of Serbia and the positive outcome of the process of eurointegration. In other words, good relations with neighbors from the Euro-

pean Union, and especially those whose members as national minorities live in Serbia, are a condition for the progress and accession of Serbia to the European Union. In this sense, the minority issue is a commitment of Serbia in order to successfully integrate members of all minorities into society, better interethnic relations, improvement of relations between states, as well as political stability, economic development and prosperity.

This paper analyzes the population dynamics, the number and spatial distribution of the Serbian minority in Romania and the Romanian minority in Serbia, bearing in mind that these demographic indicators are crucial for the realization of basic minority rights, then bilateral agreement between these two countries, as well as the challenges of minority policies in bilateral and regional cooperation. Serbia advocates the protection of the Romanian minority in its territory, the realization of their minority rights through an active state policy that implies full integration into society while preserving ethnonational identity. At the same time, Serbia is interested in the Serbian minority in Romania enjoying human and minority rights guaranteed by international conventions, national laws and bilateral agreement, to improve their position, and to preserve the linguistic, religious and cultural identity.

Key words: national minorities, status, rights, bilateral agreement, demographic development, national identity, eurointegration, Serbia, Romania